

KITEKINTÉS

CSEHSZLOVÁK TÖREKVÉSEK A KÖNYVTÁROSKÉPZÉS KORSZERŰSÍTÉSÉRE

EUGEN MEŠŠA

A pozsonyi egyetem tanszékvezetőjének írása eredetileg az európai szocialista országok felsőfokú könyvtárosképző intézményei 1983-ra tervezett konferenciájának lett volna egyik vitaindító előadása. A konferencia ugyan elmaradt, de a csehszlovákiai törekvéseket, tervek bemutatását a szerző rendelkezésünkre bocsátotta. Itt rövidített változatát közöljük. (A szerk.)

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban két helyen képeznek felsőfokú könyvtáros szakembereket. Tudományos tájékoztatás–könyvtár szakos képzés folyik a prágai Károly Egyetem bölcsészkarának 1950-ben alapított Tudományos tájékoztatás – Könyvtártudományi Tanszékén, valamint a pozsonyi Comenius Egyetem bölcsészkarának ugyanilyen nevű, egy évvel később létrehozott tanszékén.

A tudományos tájékoztatás és könyvtár szakos hallgatók más szakterületeken szerzett ismereteit a prágai és a pozsonyi tanszékeken oktatott stúdiumok tartalmi-szervezési változásai és a tantervek módosulásai határozták meg.

A képzés tartalmában több szakaszt különböztethetünk meg: először a cseh és a szlovák nyelv szerepelt mint második tantárgy, majd irodalmi (Prágában irodalmi és társadalomtudományi), később technikai és természettudományi tantárgyakat iktattak be. A pozsonyi képzésre a kétszakosság és a szakmai specializálódás volt a jellemző. Az 1977/78-as tanév a felsőfokú képzés újabb tartalmi átalakulását jelentette. Az átalakítás célja a nevelési-oktatási folyamat intenzívebbé tétele volt, ami a tudományos tájékoztatás – könyvtár szaknál az egyszakos képzés általánossá tételét, a tantervek országos egységesítését és a képzési idő öt évről négy évre való csökkentését eredményezte.

Mind a prágai, mind a pozsonyi tanszékeken folyó képzés története olyan közös tendenciákkal jellemezhető, amelyek összefüggnek a könyvtártan, illetve a tudományos tájékoztatás elméleti alapjainak fejlődésével, és ebből fakadóan a képzés követelményeinek kibővítésével és differenciálódásával. A különböző időszakokban mutatkozó eltérések viszont egyrészt a tanulmányi program egész felépítését, másrészt az oktatott tárgyak belső tartalmát és szerkezetét érintették.

A végzett hallgatók szakmai irányultságában mutatkozó eltérések megértéséhez a két tanszékeken folyó képzés főbb szakaszait mutatjuk be.

A felsőfokú könyvtárosképzés a korábbi könyvtárosképző tanfolyamok és szemináriumok minőségileg új folytatásaként jött létre. Kétéves képzésként indult, de az 1951/52-es tanévben kezdő évfolyam számára már négy, majd később öt év lett a képzési idő, s a stúdiumokat kiegészítette a cseh, illetve a szlovák nyelv, mint kísérő tárgy. A tanulmá-

nyok időbeli kiterjesztése tehát nem a szak saját tárgyainak bővítését jelentette; itt az 1960-as évekig nem mutatkozott nagyobb változás. Inkább olyan tendenciák érvényesültek, amelyek a könyvtárosképzést más tudományágakkal (pszichológia, pedagógia) bővítették. Bevezették a csehszlovák történelmet, a kultúrpolitikát, a világirodalmat, az ifjúsági irodalmat, s ezzel egyidőben fokozatosan leépültek a speciális filológiai tárgyak, mint pl. a fonetika, nyelvtörténet stb. Tizenhárom év után a pozsonyi tanszéken az eredetileg kiegészítő tárgy (a cseh, illetve szlovák nyelv) az irodalom képzése felé tolódott el. Prágában pedig 1965–70-ben bontakozott ki a társadalomtudományi irányzat, melynek keretében kurzusok indultak az irodalom, a közgazdaságtan és a jog területéről. A prágai tanszéken az 1970/71-es tanévtől kezdett érvényesülni a közművelődési irányultság.

Az 1956-os tanévben Prágában, egy évvel később Pozsonyban is megindult a technika képzése, majd megjelent a természettudományok oktatása is, amelyet Pozsonyban csak egy alkalommal (az 1962/63-as tanévben) a Comenius Egyetem Orvostudományi Könyvtárával együttműködve indítottak meg, és amely főleg biológiai stúdiumot jelentett. Prágában több ilyen jellegű stúdiumot végzett évfolyam hallgatói fejezték be tanulmányaikat, és itt az alternatívák is gazdagabbak voltak.

Mivel a képzésnek ez a változata nem hozta meg a várt eredményeket, a pozsonyi tanszék az 1960-as évek végétől részben, majd pedig 1969-től teljesen áttért a kétszakos képzésre. A könyvtári stúdiumokat mindenekelőtt filológiai szakokkal párosították. Elsősorban az angol, a német, illetve a francia nyelvvel való szakpárosítás állandósult. Kisebb mértékű volt a szakpárosítás a latinnal, még ritkább a lengyel, a román és a szerbhorvát nyelvvel. Egy alkalommal, de nagy hallgatói létszámmal a pedagógia jelentette a társszakot, és több évfolyam indult szociológiával összekapcsolva. Jelenleg, az egyszakos képzésre való áttéréssel sem változott a világnyelvek oktatásának terjedelme, de nem zárul államvizsgával; a hallgatók könyvtárakban és tájékoztatási intézményekben való elhelyezkedésének esélyeit ez a megoldás nem rontja.

A hetvenes években Pozsonyban a kétszakos képzés keretén belül és a tananyag országos tartalmi átalakítása után a szakmai specializálódásra nyílt lehetőség (pl. történeti gyűjtemények kezelése, bibliográfiai ismeretek, gyermek- és ifjúsági könyvtárosok stb.). További szakosodási lehetőségeket is terveztek: közművelődési-nevelő munka a könyvtárakban, könyvtári- és információs rendszerek irányítása, információelemzés, információs rendszerek, – ezek azonban ilyen formában már nem valósultak meg, de kisebb terjedelemben helyet kaptak a tantervben.

Prágában folytatódott az egyszakos képzés. A stúdiumok technikai és természet-tudományi iránya egészen 1973-ig megmaradt, majd ezeket elhagyva az információs irány lépett a helyébe. Ezzel párhuzamosan folytatódott a közművelődés oktatása is. A tanulmányok tartalmi átalakítása azonban lényeges minőségi változásokat hozott: a szak közművelődési jellege átalakult könyvtári-tájékoztatási stúdiummá. Ugyanakkor ebben a szakaszban a tudományos-tájékoztatási irányban is határozott minőségi változások voltak tapasztalhatók.

A tudományos tájékoztató – könyvtárosképzés tartalmi átalakítása a két tanszék tanterveinek összehangolását is jelentette. Az elfogadott közös kerettantervek lehetővé

teszik a két tanszéken végző hallgatók szakmai specializálódását is, méghozzá a két fő szakmai irány, a könyvtári tájékoztatás, illetve a tudományos tájékoztatás keretein belül.

A tudományos információ és könyvtártudomány jelenlegi tanterve három tantárgy-blokkból áll. Az első blokk tartalmazza a bölcsészkarokon minden hallgatóra nézve kötelező alapozó tárgyakat, a második blokk a szakmai alapozó tárgyakat, a harmadik pedig a két fő szakmai irány tárgyait.

Az alapozó oktatás változatlanul a hallgatók világnézeti, ideológiai, politikai, nyelvi, testnevelési és honvédelmi előkészítését, továbbá társadalmopolitikai gyakorlatát szolgálja.

A szakmai oktatás súlypontja az ún. szakmai alapozó tárgyakon van. Ezek képezik a tanulmányok elméleti-módszertani alapját. A szakmai elméleti-módszertani felkészítés a tanulmányok első két évére esik, kisebb mértékben azonban a két következő tanévben is folytatódik. Ennek fő feladata, hogy a tanszék minden hallgatója rendelkezze egyrészt a szakma megfelelő elméleti alapjaival, másrészt olyan mérvű készségekkel és tapasztalatokkal, amelyek lehetővé teszik az elméleti ismeretek konkrét alkalmazását a könyvtári és a tudományos tájékoztató tevékenység bármely területén. A tanterv eme részének kidolgozásakor abból indultunk ki, hogy az elméleti-módszertani ismeretek és a gyakorlati készségek egy bizonyos köre azonos, illetve egyaránt alkalmazható az információk társadalmi mozgásának bármely szakaszában kifejtett könyvtári vagy tudományos tájékoztató munkában. Mindemellett a vita tovább folyik arról, hogy ténylegesen léteznek-e az ismereteknek ez a bizonyos köre, illetve hiánya; mi ennek a tartalma; milyen mértékben szükséges ez a hallgatók felkészítésében stb. Az idetartozó kérdéseket mi sem tartjuk véglegesen lezártaknak.

A társadalmi gyakorlat tette szükségessé a tudományos tájékoztatás és a könyvtári ismeretek differenciálását. E két szakmai irány tárgyainak oktatása a harmadik évtől kezdődik.

A tudományos tájékoztatási irány kezdetét jelentették az 1964-től fokozatosan bevezetett előadások (kiszélesítés és automatizálás), a reprográfia, az informatika stb. kérdéseiről. A könyvtári-tájékoztatási munka modern technikája és módszerei egyrészt a szakma alapozó tárgyainak közös blokkjában, másrészt az erre ráépülő tudományos tájékoztatás szakmai irányában tükröződik. Ennek tartalma elsősorban a tudományos-technikai és gazdasági információ adatbázisainak kialakítása, az információs szolgáltatások, az analitikus, elemző-értékelő információs munka, az információáramlás szervezése és az információs rendszerek használata.

Hasonló változáson ment át a könyvtártani ismereteknek az oktatása is, amely a könyvtári-információs tevékenységet egységként kezeli, ami az idevágó tantárgyak tartalmában, illetve a másik szakmai irány tárgyaiban tükröződik. A könyvtári-tájékoztatási irány tárgyai elsősorban a könyvtári elmélet, a pedagógia, az irodalom társadalmi hatásának vizsgálata, az irodalom egyes fajtáival történő könyvtári munka, valamint a gyermek- és iskolai könyvtárak ellátásának módszertana.

A hallgatók szakmai felkészültsége tehát négy elemből tevődik össze: erkölcsi-politikai, elméleti-módszertani, nyelvi felkészültség, valamint a szakmai tárgyak (könyvtár, illetve tudományos tájékoztatás).

Az *erkölcsi-politikai elem* a marxizmus-leninizmuson alapszik, amely szerves része a könyvtári és tájékoztatási szaktárgyak keretében folyó oktató-nevelő munkának is. Az *elméleti-módszertani elem* jelentkezik az információs és könyvtári rendszerek fő kategóriáinak és folyamatainak (irodalomfigyelés, beszerzés, raktározás, analitikus-szintetikus feldolgozás, szelekció), illetve az információközvetítés tárgyalásában is. A felkészültség *nyelvi eleme* (az orosz és más világnyelvek ismerete), lehetővé teszi az idegen nyelvű forrásokkal és dokumentumokkal való munkát, s a nemzetközi könyvtári-tájékoztatási rendszerekben való közreműködést. Prágában a hallgatókat két világnyelvből készítik fel; Pozsonyban ugyancsak magas óraszámban folyik a nyelvi képzés, bár az igények egyre nőnek, különösen a tudományos tájékoztatási irány hallgatóinak további világnyelvekből történő felkészítése iránt. A két választható irány oktatása az alapozó tárgyakhoz, a nyelvi előkészítéshez és a szakmai alaptárgyakhoz kapcsolódik. Ez lehetővé teszi nemcsak a hallgatók differenciált felkészítését, de maguknak a szakmai irányoknak a funkcionális differenciálódását is. Ugyanis fontos szerepe van a végzős hallgatók *szakmai irányultságának* kialakításában a negyedik, ún. specializáló szakasznak, valamint a szakdolgozat előkészítésének és kidolgozásának. A tanulmányokat államvizsga zárja, melynek része a szakdolgozat megvédeése is.

A *könyvtári-tájékoztatási tárgyakat hallgató diák* a könyvtártudomány és a bibliográfia diszciplináit sajátítja el, amelyek a szakmai alaptárgyak blokkjára épülnek. Megismerkedik az olvasók különböző kategóriáival és az irodalom egyes fajtáival végzett információs és politikai-nevelői munka módszereivel; gyakorlatot szerez mindazon politikai-nevelői és szakmai ismeretekben és eljárásokban, melyek a könyvtárak fejlesztéséhez, szervezéséhez és a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások nyújtásához szükségesek. A végzett hallgatónak képesnek kell lennie

- vezető beosztásban önállóan dönteni;
- a szocialista állam művelődéspolitikáját érvényesíteni minden politikai-nevelési, kulturális-nevelési és közművelődési feladatkörben;
- az olvasók és az információhasználók igényeit elemezni;
- komplex racionalizálási és kiegészítési-automatizálási folyamatokat megoldani;
- különféle jellegű és szintű könyvtári-tájékoztatási rendszereket tervezni, illetve fejleszteni;
- könyvtári hálózatokat és könyvtári-tájékoztatási intézményeket módszertanilag irányítani, illetve vezetni;
- konkrét könyvtári-tájékoztatási feladatokat ellátni a beszerzésben, a feldolgozásban és a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatásokban;
- a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások felhasználóit oktatni iskolai, illetve iskolán kívüli képzés keretében;
- középiskolában, illetve főiskolán a könyvtári és bibliográfiai ismereteket oktatni;
- a könyvtári-tájékoztatási szolgáltatások felhasználóit oktató szemináriumi vezetőket kiképezni;
- a könyvtári és bibliográfiai tudományok területén kutatómunkát végezni.

A könyvtári-tájékoztatót végzett hallgatók önálló munkaköröket töltenek be a könyvtárak különböző típusaiban (tanácsi és más közművelődési könyvtárakban, tudományos és főiskolai könyvtárakban, társadalmi szervek és információs intézmények könyvtári részlegében).

A tudományos-információt hallgató az informatika elméletének diszciplináit tanulmányozza. Ezek a szakmai alaptárgyak blokkjára épülve úgy fejlesztik ismereteit és jártaságát, hogy a szakmai információk gyűjtésének, feldolgozásának, szelekciójának és közvetítésének folyamatában képes legyen önálló és vezetői munkát végezni a tudományos-technikai tájékoztatási rendszerben és a tájékoztatás más területein is.

A végzett hallgatót szakmai ismeretei az alábbi munkakörök ellátására teszik alkalmassá:

- tájékoztatási intézmények vezető munkatársa;
- rendszerelemző, illetve könyvtári-tájékoztatási intézmények tervezője;
- tudományos munkatárs könyvtári-tájékoztatási rendszerek, illetve tudományos-technikai és gazdasági információs rendszerek működtetésében, kiépítésében és szervezésében;
- a tudományos-technikai és gazdasági információ területén rendszertervező, illetve -szervező;
- az információs szolgáltatásokat felhasználók számára szervezett szemináriumok vezetője;
- a közép- és főiskolákon az informatika oktatója;
- felsőoktatási intézmény oktatója az informatika szakon.

A tudományos-tájékoztatót végzett szakemberek az alap- és alkalmazott kutatások, valamint a fejlesztés, konstrukció és technológia információs rendszereiben önálló munkaköröket töltenek be, főleg tudományos akadémiai intézményekben, felsőoktatási és tudományos könyvtárakban és más tájékoztatási területeken.

A tudományos-tájékoztató új volta miatt gyorsabban fejlődött; egyelőre jelentősebb helyet a pozsonyi tanszéken foglal el. Sürgetővé vált viszont a könyvtári-tájékoztatói irány kidolgozásának befejezése. Tanszékeink ennek megfelelően úgy osztották el a fejlesztés feladatait az elméleti, módszertani és koncepciók kérdéseket illetően, hogy a prágai tanszék gondoskodik a könyvtári-tájékoztatóról, míg a pozsonyi a tudományos-tájékoztatóról. Jelenleg a legfontosabb teendő mindkét oktatási területen az elméleti-módszertani kérdések tisztázása, valamint az egyetemi tankönyvek és jegyzetek elkészítése.

A széles körű posztgraduális stúdiumok fokozatosan teret nyernek, különös tekintettel a szakmai irányultságra. Jobb eredményeket mutatnak fel azok a posztgraduális stúdiumok, amelyeket olyan, más szakokon végzetteknek szerveztek, akik már könyvtári-tájékoztatási intézményekben dolgoznak. A könyvtári, illetve tudományos tájékoztató szakos képzésben a jövőre nézve nagy tartalékot jelenthetnek az olyan szakmaközi stúdiumok, amelyek a tudományos tájékoztató – könyvtár szak és egy másik, akár a fakultás keretein belül, akár más főiskoláról választott szak kombinációjából állnak. A szakmaközi stúdiumokat külön tantervi programok szerint szervezik; a pozsonyi tanszéken ezidáig egy esetben, francia nyelven kombinálva indítottak ilyen képzést, de reálisnak

látszik további hasonlók szervezése a fakultás keretein belül. Aktuálissá vált az ötévesre tervezett filozófiával párosított, szakmaközi stúdium, melynek az lenne a feladata, hogy a könyvtárak politikai irodalommal foglalkozó osztályainak szakemberigényeit elégítse ki, illetve a politikai továbbképző intézeteket, társadalomtudományokkal foglalkozó intézeteket és a szerkesztőségeket ilyen szakemberekkel lássa el. A prágai tanszék a szakmaközi stúdiumokat, különös tekintettel a természettudományi szakokra, tervezi bevezetni, míg a pozsonyi tanszékot elsősorban az érdekli, hogyan lehet a szakmaközi képzést a hallgatók nyelvi felkészítésében hasznosítani.

További vizsgálatokat igényel a hallgatók szakmai irányultságának kérdése, mégpedig a társadalom, a tudomány és a technika, valamint a kultúra fejlődése szempontjából. Máris látható, hogy a közeljövőben általánossá válik a komplex információra való igény. A mechanikus munkafolyamatokat és műveleteket teljes egészükben automatizálni fogják. Változik a könyvtári-tájékoztatási munka tartalma, változnak eszközei, módszerei, összefüggésben a fejlett szocialista társadalomban élő ember műveltségi és kulturális szintjének emelkedésével. Az irodalom- és információközvetítés új formái fejlődnek ki. A könyvtári tájékoztatási szolgáltatásokban nőni fog a reprográfia, a mikrográfia, a telekommunikációs eszközök felhasználása. Szélesedik a faktográfiai információ és felhasználásának köre. A könyvtári-tájékoztatási tevékenység gépesített nemzeti, illetve nemzetközi információs állományokra fog épülni.

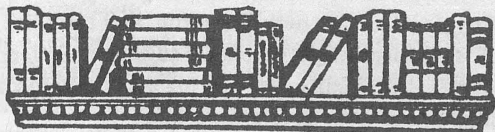
Ezek a folyamatok a könyvtári-tájékoztatási szakemberek szakmai képzettségének növelését kívánják meg. A szakma társadalmi presztízsének növekedésével növekszik a könyvtári-tájékoztatási intézmények társadalmi szerepe is. Mindezt már most figyelembe kell venni a hallgatók felkészítésében.

Fordította: TÓTH Györgyi

IRODALOM

1. K současným úkolom vysokých škol v Československé socialistické republice. Praha, SPN 1981. 43 p.
2. Osnovy přednášek odboru 72–36–6 vedecké informace a knihovnictví. Praha, Katedra vědeckých informací a knihovnictví FF UK 1982. 111 p.
3. GILJAREVSKIJ, R.S.: Informatika a knihovnictvo. Vseobecné tendencie v rozvoji a vyuke. (Skrátený preklad) Martin, Matica slovenská 1978. 133 p.
4. ŽATKULIAK, Ján G.: Vedecká príprava knižnično-informáčných pracovníkov. Bratislava, SPN 1980. 259 p.
5. NOVÁKOVÁ, Marta: O prestavbe štúdia na katedra knihovedy a vedeckých informácií. = Čítateľ, 1982. 2 č. 51–55 p.
6. Vysokoškolská a stredoskolská príprava knihovníkú sítě veřejných knihoven. Závěrečná správa z výzkumu R–S–76. Praha, Státní knihovna ČSR 1980. 106 p. Xerox.
7. KÁBRT, Jiří: Studium knihovnictví, bibliografie a vědeckých informací v ČSR. (Informace o podstatě, pojetí, formách a způsobech vyuky). Praha, UVTEI-Státní technická knihovna 1973. 104 p. Rec.: Kovář, Blahoslava Studium knihovnictví . . . Knihovnictví a bibliografie, 1972, 2.č., 34–37.p.

8. Knihovna. Vedecko-teoretický zborník. Sv.13. Praha, SPN 1983. 447 p. Třicet let Katedry vědeckých informací a knihovnictví Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Sborník dokumentů.
9. KIMLIČKA, Štefan: Vychodiská pre spracovanie koncepcie výchovy študentov. Knížnice a vedecké informácie, 14. 1982, 6.č. 286–287.p.

750 000 DOLLÁR KÁRTÉRÍTÉST ítélt meg visszamenőleg a bíróság a Minnesotai Egyetem 37 oktatói státuszban levő női könyvtárosának, akik 10 éven át lényegesen kevesebb fizetést kaptak mint hasonló képesítésű és munkakörű férfi kollégáik.

Library Journal. 1983. 11. no.

FÚRJANAK ALAGUTAT a British Library új épületétől a British Museumig, s tartsák fenn a British Museum történeti nevezetességű nagy olvasótermét – javasolja egy angol tudós. 2 millió font költséggel biztosítani lehetne a közlekedést az új épület és az olvasóterem között. A British Library főigazgatója szerint az ötlet képtelenség, kivitelezése 10 millió fontnál is többbe kerülne.

Library Association Record, 1983. július–augusztus

A BODLEYAN LIBRARY örömmel közli, hogy a Locke-szoba számára egyetlen év alatt öt újabb könyvet sikerült megszerezni, amelyek hajdan a filozófus Locke tulajdonában voltak.

Bodleian Library Record, 1983. november

A PRESTEL TV-ADATSZOLGÁLTATÁS keretében csaknem 700 oldalnyi anyag áll az előfizetők rendelkezésére a British Library szolgáltatásairól. A Prestel újabban a számítógép-irodalom legfontosabb (és pillanatnyilag kapható) 1000 művének megrendelő jegyzékét is közli; a jegyzéket hetenként felújítják.

Library Association Record, 1983. nov.